SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ
DIRECTOR: D. GUSTI

MIRCEA VULCĂNESCU

EXCEDENTUL POPULAȚIEI AGRICOLE ȘI PERSPECTIVELE GOSPODĂRIEI ȚĂRĂNEȘTI

EXTRAS DIN NUMARUL 2—3,
ANUL II, FEBRUARIE-MARTIE 1937

BUCUREȘTI

INSTITUTUL SOCIAL ROMÂN
SECȚIA SOCIOLOGICĂ

C. 72.646. — M. O., Impr. Centr.

SOCIOLBUC

EXCEDENTUL POPULAȚIEI AGRICOLE ȘI PERSPECTIVELE GOSPODĂRIEI ȚĂRĂNEȘTI

Am arătat în câteva studii precedente, sensul în care desvoltarea populației agricole românești poate face să varieze formele de îndeletnicire economică a acestei populații.

Față de un spor anual permanent, evaluat la circa 270.000 suflete, față de o populație rurală de aproape 14 1/2 milioane, din care 13 milioane agricultori, răspândiți în peste 3 milioane gospodării, (stăpâne fiecare pe mai puțin de 10 ha) și cultivând în total peste 7 1/2 milioane hectare, adică, în medie, circa 2 1/2 ha de gospodărie, — spuneam că sunt de prevăzut următoarele tendințe:

1. Folosirea mânii de lucru supranumerară în micile exploatări familiale țărănești în vederea intensificării producției proprii.

2. Întrebuințarea ei lăturalnică temporară sau permanentă:

a) în marile exploatări agicole;

b) în întreprinderile industriale și comerciale;

c) în servicii publice sau lucrări de interes obștesc.

Precumpănirea unora sau altora din aceste tendințe, este de mare însemnătate pentru viitoarea desvoltare a formelor de organizare socială, românești.

Într'adevăr, desvoltarea precumpănitoare a tendințelor de sub punctele 2 *a* și *b*, ar avea drept urmare o recrudescență a formelor de întreprindere capitalistă, implicând, pentru țăranul supranumerar, dobândirea situației de neo-iobag (*a*), sau proletar (*b*); pe când desvoltare precumpănitoare a tendințelor de sub punctele 1 și 2 *c*, ar avea, dimpotrivă, drept urmare o întărire a micilor exploatări familiale țărănești și o integrare a lor într'o economie etatistă.

Încercarea de a desluși putințele de desvoltare ale fiecăreia din aceste tendințe, e deci de mare interes pentru sociologia românească.

Ne-am ocupat altundeva de perspectivele deschise tendințelor de industrializare. Vom cerceta aci, sumar, perspectivele desvoltării gospodăriei țărănești.

Ocuparea unui sol de către o populație determinată, nu este întâmplătoare. La un anumit grad de desvoltare tehnică, se stabilește totdeauna un echilibru între posibilitățile de viață pe care le oferă mediul și mărimea grupului în stare să profite de ele. Nu e aci, o particularitate a societății omenești, ci o formă specială de relație naturală între viață în genere și mediul înconjurător, pusă nu de mult în lumină de cercetările biologiei. Legea lui Malthus, odinioară concepută ca orânduire providențială a vieții și a morții, trebue înțeleasă astăzi, mai modest, ca un caz particular al legii biologice a lui Cuénot, exprimând echilibrul dintre desvoltarea unei specii și putințele oferite de mediul înconjurător, — complicat, e drept, prin intervenția factorului uman tehnic, în stare să modifice în anumite limite însușirile mediului.

În studiul său, consacrat „răzășiei satului Nerej" din Vrancea, d. H. H. Stahl, cercetând problema particulară a disoluției vechilor forme de stăpânire devălmașe a munților și aruncarea lor pe sate, a evidențiat, cât se poate de limpede, felul în care evoluția formelor juridice ale stăpânirii solului, atârnă de existența unui anumit raport între întinderea codrului, volumul populației și gradul ei de desvoltare etnică. A fost deajuns înlocuirea toporului prin joagăr, pentru ca „pădurea fără sfârșit" — a cărei întindere depășia posibilitățile de întrebuințare și exploatare ale populației locale, motiv pentru care o împărțire prealabilă n'ar fi avut sens — „să secе" cu repeziciune. Această secătuire a

SOCIOLBUC

antrenat automat, după rânduiala limpede arătată de cercetătorii esenţei faptului economic (fie ei matematicieni, sau psihologi) o distribuţie echilibrată a folosirii individuale a bunului în cantitate limitată şi ameninţat să se sfârşească, adică o aruncare a munţilor pe sate şi o constituire de *drepturi* de folosinţă, caracteristica acestei disoluţiuni.

Un fenomen de acelaş ordin, se petrece — fireşte în alte forme şi cu alte proporţii — în mediul agricol românesc, sub influenţa creşterii populaţiei. Aci, factorul tehnic nu mai este elementul care declanşează procesul. Esenţial e factorul biologic : creşterea lentă dar sigură a populaţiei. Faţă de perspectivele create de acest factor natural, tehnica agrară nu contribue, astăzi, la noi, cel puţin, decât ca un element auxiliar care înlesneşte resorbirea procesului iscat de celălalt factor.

Întrebarea ce se pune pentru sociolog, e următoarea : În ce condiţii faţă de creşterea permanentă a populaţiei săteşti, poate rămâne ţăranul stăpân al pământului pe care-l munceşte ? Pentrucă, faţă de normele dreptului actual de mostenire, cu toată interzicerea trecerii pământurilor rurale în alte mâini decât cele ţărăneşti, creşterea populaţiei nu poate avea alt rezultat decât împărţirea tot mai mare a proprietăţii rurale. Dar această împărţire, odată ajunsă la limita sub care exploatarea solului nu mai poate acoperi nevoile gospodăriei, atrage în chip neîndoios lichidarea exploataţiei şi reconcentrarea pământului astfel parcelat în mâinile câtorva chiaburi, de extracţie rurală, care nu sunt însă în realitate decât noui „întreprinzători" agricoli, cu structură capitalistă.

Impasul din care reforma agrară încercase să scoată pe ţărani, pentru bine cunoscute motive sociale, ameninţă deci să se refacă prin efectul firesc al creşterii populaţiei rurale.

Nu posedăm încă o statistică a distribuţiei pământului cultivat, pe întindere de proprietăţi, după conversiune. Statistica recensământului fiscal din 1930, neînregistrând încă efectele crizei, nu poate fi concludentă. Nu încape însă îndoială că, cu toată tendinţa operaţiei de conversiune de a frâna procesul de lichidare al micii proprietăţi,—în măsura în care acesta s'ar fi datorat crizei, — legislaţia existentă rămâne neputincioasă să atenueze efectele procesului cronic de parcelare şi consecinţa lui firească dela o anumită limită încolo, a regrupării proprietăţii ţărăneşti, — în măsura în care acesta atârnă de creşterea populaţiei rurale.

Ar urma, că forma socială de exploatare a solului tinde să evolueze în România către un nou sistem, în care ar fi să predomine exploataţia mijlocie. Unii cercetători ai stărilor noastre agrare, neconsolaţi poate de dispariţia marei proprietăţi, apreciind însuşirile economice şi spirituale ale celei mijlocii, nu şovăesc să transforme această constatare în program, preconizând o legislaţie care să grăbească constituirea la sate, a unei clase de chiaburi.

Fără a intra în discuţia politică a acestei doctrine, care ne-ar impune să studiem nu numai condiţiile de constituire ale acestei clase, dar şi soarta rezervată celor expropriaţi în favoare ei, ne vom întreba numai dacă soarta micii exploataţii este definitiv pecetluită şi dacă nu există pentru ea niciun mijloc de ameliorare ?

Mai întâiu constatările :

E un fapt în deobşte cunoscut că, din cauza felului în care s'a făcut, reforma agrară, este departe de a fi adus populaţiei rurale, tot sporul de bunăstare la care se aşteptaseră cei care au conceput-o.

Dacă, din punct de vedere social, ea a făcut din ţăranul român, un stăpân de drept al exploataţiunii sale, consolidând astfel, cel puţin pentru o generaţie, liniştea socială a ţării, — din punct de vedere economic, — ea e departe de a fi însemnat un progres indiscutabil.

Ea nu a adus noului proprietar nici utilajul necesar, nici instrucţia suficientă spre a-l face să exploateze cu maximum de randament, pământul ce i s'a dat în stăpânire. Alegerea culturilor, uneltele, tehnica, felul de a cumpăni avantajul economic, au rămas cele tradiţionale.

SOCIOLBUC

Efectele acestor împrejurări s'au văzut:

1. *România a rămas o țară precumpănitor producătoare de cereale,* înfățișând paradoxul de a cultiva în regim de mică exploatație, plante care nu dau rentabilitate mare decât cultivate extensiv.

Lucrul n'a apărut grav, cât timp a fost nevoie să se refacă stocurile mondiale istovite de războiu. Când însă, profitând de conjuctura generală, Statele transoceanice au desvoltat cu ajutorul agriculturii mecanizate, suprafețele lor de cultură, situația curioasă a regimului românesc de cultură a solului, a apărut în adevărata lui lumină. În fața unei rentabilități dezastruoase, provocată de căderea prețurilor agricole mondiale, amenințate să fie expropriate sub povara sarcinilor băneşti, micile exploatații n'au scăpat decât prin efectul combinat al comprimării standardului lor de vieață și al legilor de conversiune a datoriilor agricole. Soluția a dat roade, dar în special în ce privește a doua măsură, e greu de crezut că va putea constitui precedent. Așa că o nouă criză, perfect posibilă, prin faptul subsistenții cauzelor celei dintâi, ar repune totul în discuție.

2. *Productivitatea culturilor agricole a scăzut considerabil.*

Iată, după studiul comparativ al d-lui Cl. Ihrig, asupra reformelor agrare din răsăritul Europei, variația productivității la ha a principalelor două categorii de cereale. româneşti, după războiu, față cu situația dinainte de războiu.

Perioada	Grâu		Porumb	
	Hl/ha	Indice	Hl/ha	Indice
1909/13	12.9	100	15.1	100
1920/24	8.4	65	10.7	71
1293/27	8.5	66	11.1	74
1925/29	9.0	69	10.6	70
1927/31	10.1	78	10.2	68
1929/33	9.5	74	11.6	77

Sau, în raport cu productivitea teritoriilor de aceeași suprafață, în 1911 :

1911 V. Regat	(13.5)	—	(14.4)	—
România Mare	12.8	100	14.1	100
1921	8.6	67	8.2	58
1920/24	8.4	66	10.7	75
1923/27	8.5	67	11.1	79
1925/29	9.0	70	10.6	74
1927/31	10.1	79	10.2	72
1929/33	9.5	70	11.6	81

Știut fiind, că țăranul lucra în dijmă pământul proprietarului, luând în mijlociu $^1/_2$—$^2/_3$ din produsul pământului, se vede că prin rezultatul imediat al reformei agrare treimea propietarului n'a trecut, cum era de așteptat, în stăpânirea țăranului producător, contribuind la desvoltarea bunei sale stări materiale și a economiei generale, ci a dispărut pur și simplu, prin efectul combinat al cauzelor mai sus arătate. O parte din ea (cam $^1/_3$) a fost recuperată abia mai târziu, după 1925, fără însă a se atinge baza nivelului dinainte de războiu, productivitatea rămânând constant cam $^3/_4$ din ce era înainte de reformă.

Aceste două împrejurări combinate, evidențiază în ce direcție ar trebui desvoltată activitatea gospodăriei țărăneşti spre a putea îngloba surplusul de populație, de care am vorbit mai sus, fără a provoca o schimbare însemnată a structurii sociale a populației noastre agrare:

1. Mica rentabilitate a culturilor se datorește felului defectos de alegere a acestor culturi. Dintre toate culturile, cerealele sunt, după fânețe cele mai puțin avantajoase pentru

SOCIOLBUC

mica exploatație, munca lor nu e mult mai ușoară ca a altor soiuri. Grâul cere 6 operații: două arături, semănatul, grăpatul, cositul și treeratul. Porumbul 7: o arătură, semănat, plivit, două prășituri, culesul tăiatul, desbobitul.

Toate muncile se fac cu instrumente, care cer desfășurare pe întinderi mari și nu se folosesc decât câteva zile pe an.

In schimb, rentabilitatea lor, comparată cu a altor soiuri de culturi, e foare mică.

Defectul micii exploatații românești nu este deci, cum se vede, un viciu structural, ci o eroare de concepție, de organizare, deci esențial remediabilă.

2. Cât privește scăderea productivității, ea este desigur, rezultatul combinat al lipsei de utilaj și de instrucție, cu felul special de judecată a avantajului economic de către gospodar.

Este însă o întrebare, care din acești factori este precumpănitor, altfel zis, dacă scăderea producției se datorește lipsei de utilaj, sau unui defect de organizare? E adevărat, în primul rând, că țăranul nu folosește mijloacele mecanice ale marelui proprietar. In schimb, dispune de brațe suficiente spre a compensa această lipsă. E o întrebare chiar, dacă pe un lot mijlociu de $2^1/_2$ ha mecanizarea agriculturii poate fi rentabilă! Oricum, pentru rezolvarea ei, agronomii au cuvântul hotărîtor.

Trebuie totuși să observăm, că în unele cazuri, lipsa de utilaj pe seama căreia se aruncă starea înapoiată a agriculturii noastre, e prielnică. Ne amintim un sat basarabean, cu vre-o 300 de gospodării, care nu dispunea decât de vreo 100 de pluguri. Lipsa inventarului părea strigătoare pentru agronom. Totuși, cercetând mai departe, cum se făceau lucrările, s'au descoperit lucruri cu totul suprinzătoare. Dat fiind tipul în care se puteau face arăturile în partea locului, și întinderea hotarului satului cu ajutorul unui schimb activ de múncă și de unelte între gospodării, se ajungea la o folosire extrem de judicioasă și completă a fiecărui instrument, pe tot timpul perioadei de lucru. Se vede deci, că nu lipsa uneltelor propriu zise, constitue totdeauna deficiența, ci felul folosirii lor: rânduiala muncilor.

Ne putem însă întreba dacă brațele de care dispune gospodăria sunt bune și complet folosite. Dacă judecata care rânduește folosirea lor e justă. Sociologicește ar fi poate aici ceva important de spus. Se știe, cum calculează țăranul avantajul economic. Economistul Ciajanov a arătat că acesta nu urmărește niciodată maximum de rentabilitate, ca întreprinzătorul capitalist, ci totdeaunea randamentul optim, adică echilibrul perfect dintre efortul său și folosul dobândit de pe urma acestuia. Pentru o economie națională, subordonată principiului acoperirii nevoilor prin muncă, și nu dobândirii de câștig, este o întrebare dacă, considerată în masă, pierderea părții proprietarului din producția țăranului de după expropriere n'ar putea fi atribuită și acestui fel special de a calcula avantajul economic.

Devenit stăpân pe pământ, cu obligații financiare minime și fără exigențele unui traiu superior celuia tradițional, practicat în obștea sătească, țăranul poate să fi renunțat, în parte de bună voie la exploatarea muncii proprii peste gradul de intensitate necesar să-i asigure standardul de vieață, cu care era obișnuit mai dinainte.

Dacă ținem seama că același țăran producea pe pământul boieresc, tehnicește mai mult, dar, pentru sine, cam tot atât cât și astăzi și dacă ne gândim că cu aceleași mijloace de exploatare, gospodăria rurală produce în alte țări de două și chiar de trei ori mai mult, ne dăm seama *cât de mare e elasticitatea influenței factorului intensității muncii asupra acestei productivități.*

S'ar putea deci să aibă dreptate, din punct de vedere economic, acei gânditori, care ca d-l Corteanu, socotesc că existența unor sarcini bănești asupra gospodăriei, poate fi considerată ca un stimulent al producției acesteia.

Am prefera, în ce ne privește, să formulăm mai larg problema. Ridicarea artificială a trebuinței de orice ordin, a standardului de deschiderea gustului populației rurale pentru o alimentare mai variată și mai substanțială, desvoltarea trebuințelor obișnuite de higienă și cultură spirituală ale omului civilizat, într'un cuvânt desvoltarea nivelului de consumație, ar putea lucra în cadrul acestei economii naturale la desvoltarea și la organi-

SOCIOLBUC

zarea activităţii economice a ţăranului român, acolo unde nu răsbeşte setea de câştig, în acelaş fel ca existenţa sarcinilor financiare, de care vorbea d-l Corteanu.

Stimularea artificială a consumaţiei e însă şi un izvor de primejdii, căci ea atacă principalul resort care face tăria gospodăriei rurale faţă de celelaltei forme de organizare a producţiei agricole: elasticitatea. Ajustarea automată operată între producţie şi consum prin reducerea sensibilă a nivelului de vieaţă, în caz de lipsă.

Pentru aceasta, ne ferim să preconizăm aci o soluţie de acest fel. Ci, ne mulţumim să semnalăm *resortul*, arătând interesul ce ar fi, dacă în loc de o comprimare a nivelului de vieaţă a gospodăriei consecutivă sporirii populaţiei, până la nivelul sub care s'ar face eliminarea biologică a populaţiei subnutrite; s'ar acţiona asupra celeilalte pârghii a foarfecului, împingându-se ţăranul să-şi sporească intensitatea muncii.

Dacă acest lucru n'ar putea fi realizat prin desvăluirea propriului interes de a profita pentru sine în mai mare măsură, de posibilităţile pe care i le oferă pământul şi cunoştinţele tehnice, — ar fi poate de judecat, dacă nu este cazul ca obştea să-i ceară acest plus de muncă, pentru lucrări publice destinate a-i folosi lui în primul rând, cum ar fi: drumuri, irigaţii, construcţii de interes general în sate etc.

Oricum ar fi, problema este foarte delicată, din cauza primejdiei de abuz care ar rezulta dintr'o greşită îndrumare a muncii acesteia, mai primejdioasă poate decât irosirea firească a unei posibilităţi neîntrebuinţate.

Oricum ar fi, soluţia problemei ce ne-am pus, apare clară:

Modificarea echilibrului de exploatare a solului românesc nu poate fi făcută decât prin variaţia factorului tehnic: prin modificarea organizaţiei economice şi tehnice a activităţii gospodăreşti. Această modificare cuprinde:

1. Transformarea exploataţiei agricole ţărăneşti din exploataţie precumpănitor cerealieră, în exploataţie de soiuri variate de cultură, în special plante industriale şi medicinale şi legume pentru consumul propriu şi comerţ, alterând cu cereale şi alte plante de nutreţ.

2. Zootehnicizarea exploataţiei agricole.

3. Sporirea productivităţii materiale prin intensificarea muncii, deprinderea tehnicilor noi şi îmbunătăţirea inventarului.

Toate ar atrage o mai mare integrare a gospodăriei în economia de schimb. In acest scop, aceste măsuri ar trebui dublate de:

4. Organizarea cooperativă a producţiei, fie pentru amenajarea planurilor de cultură în comun, fie pentru procurarea în comun a inventarului.

5. Organizarea cooperativă a desfacerii produselor, în legătură cu organizarea culturilor în comun, sau cu folosirea în comun a inventarului, prin încheierea de învoieli periodice cu reprezentanţii centrelor de aprovizionare respective.

In aceste condiţii, care pentru a deveni soluţii concrete, ar trebui cercetate, fiecare în amănunte, în cadrul diferitelor regiuni şi a diferitelor tipuri de loturi, s'ar putea întrevedea consolidarea micii exploataţii româneşti într'un timp nu prea depărtat.

Nu e poate o soluţie definitivă, dar e fără îndoială o soluţie practică de natură să atenueze sensibil efectul schimbărilor de structura socială, ce ar putea rezulta din adoptarea celorlalte.

Singur timpul îi poate măsura eficienţa.

MIRCEA VULCĂNESCU

SOCIOLBUC